

Edukace v památkové péči a NPÚ. Poznámky inspirované projektem NAKI

Projekt NPÚ „Vzdělávací role NPÚ: Edukace jako nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví“ realizovaný v programu NAKI se po čtyřech letech chýlí k závěru. O obsahu i realizaci výzkumného úkolu jsme vcelku dobře zpraveni, v rámci zvyklostí NPÚ možno říci až nadprůměrně. Vedle praktické zkušenosti z absolvování některých vzdělávacích programů jsou k dispozici aktualizovaná webová stránka, oficiální tiskové zprávy, dva články řešitelů projektu v tomto časopisu,¹ referáty a diskuse ze tří konferencí a nedávno otevřená putovní výstava.² Připravují se ještě katalog programů, metodiky a mezinárodní konference. Prozatímni informace pocházejí převážně od realizátorů projektu a přinesly nám sdělení o jeho pozitivních kvalitách a přínosech. V podstatě vůbec však nebyly alespoň veřejně reflektovány problematické části, možné nedostatky nebo alternativní řešení úkolu, a dokonce k tomu nebyl ani vytvořen prostor. Dílčím pokusem o takovou konstruktivní úvahu je následující článek. Vycházíme z předpokladu, že nejen zprávy o výsledcích, ale v první řadě odborná tvůrčí diskuse o nich je prospěšná, dokonce nezbytná pro kvalitativní zlepšování.

Základem zde vyslovených názorů jsou původní recenzní a diskusní články autora ke zmíněným konferencím, ve kterých lze také nalézt podrobnější argumentaci a odkazy.³ Zde se nicméně pokusíme poukázat všeobecněji na několik vzájemně provázaných problémů, o kterých se bylo možno na příkladu uvedeného projektu poučit a inspirovat. Ostatně přesah této úvahy do obecnější úrovně řešení a souvislostí edukace v památkové péči a potažmo NPÚ podle nás neodporuje široké rozkročenosti zmiňovaného projektu nejen ve výstupech, ale především v záměrech. Zároveň tato stat' navazuje na pojetí poslední pražské konference, v níž organizátoři sami otevřeně vznesli otázku: NAKI, a co dál?

Potřeba koncepce

Klíčový problém, jehož řešení by mělo přinést odpovědi i na další uvedené okruhy problematiky, spatřujeme v nedostatečnosti, nebo dokonce absenci vize, koncepce a systému edukace v oblasti památkové péče. Koncepce by měla systematicky vymezit a strukturovat oblasti edukace v památkové péči, respektive NPÚ, a to na základě dostatečně komplexní analýzy

a interpretace poznatků. V návaznosti by pak měla navrhnout řešení (včetně priorit) a plán jejich zabezpečení a monitoringu. Po obsahové stránce se musí koncepce zabývat všemi stupni výchovy a vzdělávání, veškerými dotčenými osobami (klienty) i celou škálou památkových hodnot (potažmo památek). Striktním požadavkem na navržený systém je určení role NPÚ v něm (musí tedy navazovat na celkovou vizi a koncepci NPÚ). V řešení cílů a rovněž obsahu vzdělávání a výchovy tak bude nevyhnutelně definovat celek památkové péče a její aktuální pojetí. To by pak mělo být východiskem pro tvorbu programů. Mimo jiné by se v systémovém řešení měly maximálně uplatnit specifické nároky, ale i spolupráce obou sekcí restrukturalizovaného NPÚ – tedy ÚPS a ÚOP.

Má-li být zmíněná koncepce respektována, musí být konsensuální. Předpokladem toho je maximální otevřenost a vstřícnost k připomínkám (intenzivní komunikace) při jejím koncipování. Koncepci a její uplatnění musí podporovat a řídit vedení NPÚ, které se nemůže vzdát odpovědnosti za ni a její organizační, metodickou i personální realizaci. Bez opory v zmiňované koncepci (respektive v závislosti na její komplexnosti a kvalitě) není možno odpovědně rozhodovat o odpovídajících konkrétních řešeních a prioritách. Zásadně se tím totiž omezuje možnost provázanosti a koordinace, tedy efektivita edukační činnosti a též možnost její evaluace včetně hodnocení jednotlivých edukačních akcí. Mohou samozřejmě vznikat např. dílčí a nezávislé akce a programy, ale nebudeme schopni říci, zda jsou právě tím, co nejvíce potřebujeme, a jak jsou tudíž úspěšné.

Na základě dlouhodobého sledování i dalších zkušeností lze tvrdit, že koncepční přístup ke vzdělávání se v NPÚ stále do značné míry podceňuje. Dosavadní koncepční materiály jsou buď neúplné, nebo zastaralé a hlavně nevystihly v potřebné strategické rozhodnutí ohledně jejich uskutečňování. Úloha interpretace a prezentace včetně výchovy a vzdělávání (viz dále) je stále spíše tříštěna do řady dílčích, někdy až zájmových aktivit, není etablována jako integrální a systematická součást většiny odborných činností a – stejně jako většina našeho památkářského působení – není ani dostatečně odborně analyzována. V činnosti památkových garantů je spíše doplňkem, nerozvíjeným v jejich vzdělávání ani vytvářením podmínek (metodiky, školení, podpora výzkumné činnosti).⁴

Potřebnost koncepčního ukotvení posuzovaného projektu NAKI je nezpochybnitelná.⁵ Vyplyvá z jeho realistického pojetí jako dílčí akce, z jeho návrhu a pro-

klamací širokého záběru i z ambicí rozvinout alespoň částečně metodickou a personálně provozní kontinuitu. Koncepce vyhovující naznačené charakteristice ale v rámci jmenovaného projektu nevznikla. Je však otázka, zda ji od něj bylo možno vůbec očekávat už z hlediska k tomu, že nepatří, stejně jako potřebné analytické rozbory, k uznaným finálním výsledkům programu NAKI. Přesto se autoři aplikovaného výzkumu pokusili o zkoumání i formulování obecnějšího odůvodnění a začlenění uskutečňovaných edukačních aktivit do konceptu i praxe památkové péče. Prezentované analýzy (např. u učitelů dějepisu či zástupců objektů) lze však stěží považovat za dostatečné. Užitečný

■ Poznámky

1 HAVLÚJOVÁ, Hana; VESELÁ, Martina. Vzdělávací role památkových objektů ve správě Národního památkového ústavu. *Zprávy památkové péče*. 2013, roč. 73, č. 5, s. 472–780. ISSN 1210-5538; VESELÁ, Martina; HAVLÚJOVÁ, Hana; WIZOVSKÁ, Dagmar; WIZOVSKÝ, Tomáš. Didaktické pomůcky v památkové edukaci: teorie, zahraniční i domácí inspirace a praxe. *Zprávy památkové péče*. 2014, roč. 74, č. 6, s. 464–473. ISSN 1210-5538.

2 Z větší části jde jen o informace a obrázky dostupné třeba na webu přetištěné na roletové panely. Podobné je tomu s doplněnou videoprezentací v podobě „mluvících hlav“. Vzdělávání se těžko vystavuje jako muzejní exponát nebo „interaktivní“ mapa. Co ale naplat, když právě toto jsou specifické výstupy uznávané programem NAKI?

3 Dostupné jsou na WWW: https://www.academia.edu/8446697/Role_NPÚ_ve_vzdělávání_a_výchově_jako_formě_interpretace_a_prezentace_památek; https://www.academia.edu/8481161/Pokračování_diskuse_k_edukaci_v_NPÚ; http://www.academia.edu/11177500/Edukace_v_NPÚ_na_cestě_k_metodičnosti_Poznámky_k_semináři_Praha_2015_Edukace_v_historickém_prostředí. [cit. 21. června 2015]. Konference byly dobře promyšleným záměrem propojení prezentace projektu a širší související problematiky (teoretická pedagogika – akademická sféra, správa objektů v gesci NPÚ a edukace v širší praxi památkářů).

4 Lze například doložit mnohaletou marnou snahu prosadit oblast systematického celoživotního vzdělávání památkářů NPÚ jako téma výzkumu (NAKI, DKRVO).

5 Potvrdil to i Mgr. Wízovský na 1. pražské konferenci, kde se ve svém příspěvku nejvíce přiblížil koncepčnímu pohledu. Viz WWW: http://www.pamatkynasbavi.cz/images/prezentace/2014praha/Wizovsky_Strategie-priority-v-oblasti-edukace.pdf. [cit. 21. června 2015].

a případný pokus o formulaci společných východisek památkové péče a edukace je diskutabilní jednak v nedostatku důkladné a aktuální charakteristiky památkové péče včetně její domácí reality a také ve své značné obecnosti.⁶ I v daném projektu se tudíž projevuje absence celé etapy kroků mezi východisky a skutečnými realizacemi edukačních programů, což by právě měla řešit celková koncepce. Souhrnnější zpracování edukace v památkové péči by logicky mělo zajistit Metodické centrum vzdělávání, vzniklé i v návaznosti na jmenovaný projekt. S rozpaky ale zatím musíme konstatovat, že centrum žádnou koncepci, na jejímž základě by bylo ustaveno nebo kterou by bezprostředně zpracovalo, nepředložilo⁷ (viz dále).

Edukace jako součást interpretace a prezentace památek

Budeme-li řešit cíle, možnosti a potřebnost edukace v památkové péči, a to z pohledu tohoto oboru (!), najdeme styčné body diskursu v oborových funkcích a objektu zájmu. Společnou funkci památkové péče a vzdělávání a výchovy lze spatřovat v systematickém ovlivňování vztahu subjektu k určité části reality. Předměty a potažmo metody těchto oborů se ovšem liší. Vzdělávání a výchova se orientují na samotný proces záměrného zprostředkování, přesněji některé jeho druhy, a výsledkem má být proměna učícího se jedince. Památkové péči jde naopak především o následné jednání či chování těchto jedinců (cílem je uplatnění zprostředkovávání, tedy toho, co se jedinec naučil nebo kým se stal). Výsledkem má být rozvinutý pozitivní hodnotový vztah mezi člověkem a památkou (její aktivní uznání). Památková péče se proto musí starat o oba prvky památkového vztahu, objekt (památku) i subjekt (individuální či kolektivní). I když oba obory metodologicky směřují k podobným proměnám od normativního konzervativního přístupu (výsledek činnosti jako produkt určený expertně) k přístupu participativnímu (výsledek činnosti jako proces nejširšího zapojení celé společnosti), zůstává zde podstatná odlišnost.

Jak bylo řečeno, na rozdíl od edukačního odvětví památková péče může a má povinnost bezprostředně působit na dotčený objekt (památku) a jeho kontext, které vzdělávání a výchova ovlivňují pouze zprostředkovaně a se zpožděním (prostřednictvím vzdělaného). Památkáři definují samotný objekt vzdělávání a výchovy, nejen jeho didakticky upravený modifikovaný obsah. Z výše uvedeného vyplývá mimo jiné rozdílná úloha pedagogů a památkářů (zvláště profesionálních) ve vzdělávání a výchově. Památkáři musí jednak své edukační snažení mnohem příměji odvozovat od stavu památek a jejich vnímání ve veřejnosti, a zároveň mnohem aktivněji a operativněji zpracovávat zpětnou vazbu (chování se společnosti k památkám jako výsledek učení) v prosazování památkových hodnot.

Nadřazenou činností či platformou umožňující ovlivňování subjektu i objektu památkovou péčí i edukací

je ve sféře kulturního dědictví jeho hodnotové zprostředkovávání (šíření i percepce). Pro památkovou péči představuje edukace pouze jednu z forem takového zprostředkovávání památek. Problematika zprostředkování byla v oboru náročným procesem metodologicky i pojmově systematizována jako interpretace (veškeré činnosti odborné i laické veřejnosti sloužící k uplatnění památek jako zdrojů poznání, reflexe identity a udržitelného rozvoje společnosti) a prezentace (konkrétní úprava a zpřístupnění poznatků obvykle odborníky pro veřejnost).⁸

Jak ukážeme dále, výše uvedená hodnotová i procesní východiska památkové péče mohou podstatně ovlivnit cíle, obsahy, metody i výběr cílových skupin edukace v oboru.

Obsah edukace v památkové péči

Z hlediska památkové péče bychom obsah edukace, který nevyhnutelně souvisí s edukačními cíli, mohli nahlížet jako objekt interpretace a prezentace. Ten je zjednodušeně dvojí: památky a památková péče. Památky jako objekt zájmu vyžadují zprostředkovávání v plně šíří svých hodnot (včetně typologických), v komplexním nazírání (uplatnění různých zřetelů odborných, zájmově skupinových, teritoriálních apod.) a s respektováním jejich autenticity. Sledování efektivnosti památkové péče dle uvedených kritérií není ovšem v domácím oborovém managementu ani výzkumu příliš rozvinuté. Např. v příslušném projektu je naprostá většina programů i zázemí soustředěna na hradech, zámcích a parcích ve správě NPÚ.⁹ Je to sice pochopitelné organizačně, ale rozhodně to není výsledek rozboru potřebnosti edukace na památkách podle jejich hodnotnosti, typu, regionálního umístění apod.

Pokud se týká památek jako zkoumaného objektu, pak je z metodologického, ale i zdůrazňovaného holistického pohledu stále zřejmější, že je třeba se zabývat jejich vyšším celkem, kterým může být kulturní dědictví, životní prostředí nebo dokonce identita. Tím se evidentně dotýkáme možnosti utváření nového paradigmatu péče o hmotné kulturní dědictví. V něm by svébytnost památkové péče neměla být popřena, ale sklobuena s udržitelným rozvojem oboru. Nesporný dopad nového vymezování oblasti péče o kulturní dědictví na edukaci nebyl v domácí rozpravě včetně projektu NAKI dosud diskutován.

Druhým obsahovým tématem vzdělávání a výchovy v památkové péči je samotná péče o památky jako činnost, instituce, veřejný zájem, nástroj i projev identity, úhrnně jako společenský subsystém. V naší státní památkové péči, NPÚ nevymáhá, se i přes snahu posledních let kupodivu stále jedná o značně přezíranou oblast činnosti. Většina památkářské prezentace se soustředí na samotné památky jako předmět stavební, umělecké či obecné historie. (Oproti zahraničí překvapivě zaostává i zprostředkování technických a materiálových kvalit.) Také v akcích sledovaného

projektu byste edukační témata, jako co dělá památkář, jak plánovat obnovu památky nebo jak budeme využívat naši památku, hledali jen obtížně. Výše uvedené rozpory nelze vidět jen jako následek kvantitativních limitů („nejsou lidi a čas“), ale jako zásadní vliv na metodologický koncept. Celou řadu památkových hodnot a procesů na hradech a zámcích zprostředkovávat veřejnosti nelze a bez prezentace smyslu a účelu péče o památky i mimo objekty ve správě NPÚ přitom ztratí obor i svou legitimitu. Následně by NPÚ mohl být nahrazen třeba výzkumným ústavem nebo správcovskou firmou.

Problematika obsahu edukace v památkové péči nicméně především není zjednodušitelná na dvě elementární témata. Souvisí to s východisky v samotném oboru, jehož podstatou je proces hodnocení a zhodnocování (uplatnění hodnoty) památek. V tomto procesu jsou památka a památková péče nedělitelné. Památka vzniká přisouzením hodnoty, v čemž hraje památková péče klíčovou úlohu. Edukace může významně přispět k osvojení, aplikaci hodnot, bez nichž památka nemůže být vnímána, vznikat ani být. V takovém případě se ale edukace stává integrální součástí péče o památky, jejím spolutvůrcem. Obsahem památkové edukace by se pak všeobecně měl stát hodnotící proces, cílem edukace by mělo být zapojit společnost do hodnotícího procesu.¹⁰

Cílová skupina

Vymezení uživatelů, kterým je edukace určena, je dalším rozhodujícím faktorem nebo i kritériem členění dané činnosti.¹¹ Každý z nás je památkami jako součástí širšího celku kulturního dědictví, popřípadě ži-

■ Poznámky

6 Autorkou metodicky poctivých empirických šetření byla PhDr. Hana Havlíková, Ph.D., z Pedagogické fakulty UK. Poněkud paradoxně to byla i ona, která jediná zařadila určité principiální pojetí památkové péče mezi východiska konkrétní edukace.

7 Srovnej http://www.pamatkynasbavi.cz/images/prezentace/2015praha/Rezkova_NPÚ_Metodické_centrum_pro_vzdělávání_v_Telči.pdf. [cit. 21. června 2015].

8 Viz ICOMOS Ename charta o interpretaci objektů kulturního dědictví z r. 2008. Dostupné online na WWW: <http://www.enamecharter.org/>, http://scholarworks.umass.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1009&context=efsp_pub_articles. [cit. 21. června 2015].

9 V tomto zaměření se asi z části odrazila snaha o úspěšnost návrhu v „aplikované“ zaměřeném programu NAKI.

10 Dle této teze by se jednou z oblastí hledání společného řešení edukace a památkové péče měla stát motivační funkce hodnot a potažmo axiologie a etika.

11 Srovnej https://www.academia.edu/8514031/Vzdělávání_v_oblasti_památkové_péče. [cit. 21. června 2015].

votního prostředí nevyhnutelně ovlivňován. Záměrná realizace tohoto ovlivňování v podobě výchovy a vzdělávání (včetně učení) se proto musí vztahovat ke všem kategoriím a věkovým segmentům vzdělávaných. NPÚ se přitom věnuje jednotlivým skupinám nerovnoměrně a nesystematicky. Zmíněný projekt NAKI je v tomto ohledu bohužel podobně nedůsledný, když se zcela dominantně zaměřuje na děti, mládež a školní kolektivy. Vzdělávání dospělých nebyl vytvořen v rámci projektu odpovídající rámec ani analýza. Přitom jeden z referátů brněnského symposia byl nazván „Začínat je třeba u dospělých“. Připomeňme také, že klienty vyžadujícími nejvyšší odbornost edukace jsou profesionální památkáři. Specifičnost jejich profesního vzdělávání spočívá v potřebě jeho provázanosti s řešením profesního růstu a personálního managementu.

Odpovědní edukátoři

Vzdělavatelé, vychovatelé a další organizátoři edukace v památkové péči představují početné a značně různorodé seskupení osob, které koresponduje se širší předmět, cílovými skupinami i všemi typy a úrovněmi vzdělávání. Nejde samozřejmě pouze o profesionální pedagogy. V samotném NPÚ k nim už dnes patří i průvodci na objektech, ale do jisté míry i všichni památkáři garanti a mnozí další obhajující a zprostředkovávající památky občanům. Zároveň je oblast edukace, a to i v péči o kulturní dědictví, předmětem realizace neuvěřitelným množstvím subjektů a organizací, škol, nadací, spolků, grantových týmů pedagogů i disciplinárních specialistů, profesionálů i nadšenců. Edukace se stala politicky i finančně podporovanou, a tudíž atraktivní nejen jako zájem, ale i živobytí.¹²

Za této situace je dvojnásob důležité vycházet z celkové představy, koncepce edukace a jejího zajištění a samo sebou zvláště ze srozumitelného vymezení role NPÚ v něm. V ústavu se zdá být jasná představa o vzdělávání a výchově poskytovaných na zpřístupněných objektech. Edukační centra při ÚPS jsou namísť. Na druhou stranu je nepopíratelné, že komplexní přístup památkové péče je garantován odbornými pracovišti. V nich je však způsob pokrytí edukační problematiky fakticky nedomyšlený. Je pouze zřejmé, že se bude od edukace na objektech podstatně lišit. Pochybno se jeví snaha vytvářet na ÚOP jakási centra elementárních edukačních programů, které mnohem lépe zvládnou vzdělávací instituce státní či nestátní. Naopak odborní památkáři ÚOP mohou být efektivní jako zprostředkovatelé expertních znalostí i dovedností.

Projekt NAKI znamenal jeden důležitý přínos. Do řešení problematiky vzdělávání a výchovy v NPÚ systematicky zapojil pedagogy.¹³ Také se ovšem, jako většina výzkumných úkolů, nevyvaroval nebezpečí negativní stránky teambuildingu – výběrovosti a uzavřenosti řešitelského kolektivu. Jestliže jsme v předchozím upozorňovali na chybný konceptní základ celé

oblasti edukace v památkové péči a potažmo i v projektu, pak právě v otázce personálního zázemí jsme zaznamenali alespoň určitý jeho náznak. Máme na mysli sestavu regionálních edukačních center obsazených profesionálními edukátory. Neodvážujeme se přesto mluvit o systému, zvláště když zcela nevyjasněna zůstala pozice center na ÚOP. V každém případě se zdá, že v projektu byla zvolena strategie podle které základem a prvotním krokem realizace edukace v NPÚ je zajištění pracovních míst pro profesionály. Nezpochybnitelný úspěch i další záměry v tomto snažení by nás neměly odvrátit od logiky, že na počátku smysluplné činnosti by měly být jasně vymezené cíle, obsahy a úkoly, pro něž je personální zajištění pouze prostředkem.

Klíčovým nástrojem praktické činnosti vzdělavatelů je didaktika. Památková péče se vyučuje v mnoha vzdělávacích programech u nás i v zahraničí, a přesto její *oborová didaktika* není systematizována. Nejde o doklad nepotřebnosti, ale komplikovanosti a dynamiky kmenového interdisciplinárního oboru. Vcelku pochopitelný vzor je spatřován v muzejní pedagogice, záviděníhodným způsobem rozvinuté disciplíně. Ta je snad dobře aplikovatelná pro edukaci na hradech a zámcích, ale pro komplexní vzdělávání a výchovu v památkové péči jen v té míře, jak jsou si příbuzné péče o sbírky a péče o památky.

Co dál

Končící projekt NAKI je samozřejmě pouze dílčím výzkumným úkolem (byť i s navrhovaným pokračováním), na který nelze klást nároky celkového řešení problematiky edukace v památkové péči. Jinak je tomu u Metodického centra vzdělávání při ÚOP v Telči. Pokus byť i jen o diskusi o tomto centru půl roku po jeho vzniku zůstává zatím nenaplněn obsahem. V menším očekávání jsme ohledně dalšího důležitého úkolu a také výzvy – koncepce vzdělávání jako součásti koncepce NPÚ pro roky 2016–2020, která má být zpracována do konce letošního roku. Edukace v památkové péči se v uplynulých letech významně rozvinula, přičemž k tomu přispěl jak odkazovaný projekt, tak i další aktivity památkářů NPÚ. Je však nejvyšší čas začít se zabývat integrací, spoluprací a udržitelností celé sféry, koordinací a vzájemným posilováním jednotlivých programů, institucí, zdrojů i myšlenkového úsilí.

Vít Jesenský

■ Poznámky

12 Srovnej např. paralelní projekty NAKI NPÚ a Centra dohody. Viz <http://www.kulturazazitkem.cz/>. [cit. 21. června 2015].

13 Ještě více než lektorů by ale bylo třeba pedagogů a andragogů – odborníků na projektování vzdělávání.

1

2

Obr. 1. Projev Tibora Navracicsa při slavnostním předání označení „Evropské dědictví“ v knihovně Solvay dne 15. dubna 2015. (Foto: Ezequiel Scagnetti, 2015)

Obr. 2. Zástupci oceněných pamětihodností na slavnostním vyhlášení dne 15. dubna 2015. (Foto: Ezequiel Scagnetti, 2015)

Označení „Evropské dědictví“ za rok 2014

Dne 10. března 2015 obdrželo 16 evropských pamětihodností označení „Evropské dědictví“. Slavnostní předání se uskutečnilo 15. dubna v knihovně Solvay v Bruselu. Ceremonie se zúčastnil spolu s evropskými politickými představiteli a nezávislými odborníky Tibor Navracics, evropský komisař pro vzdělávání, kulturu, mládež a sport. Výběrové řízení proběhlo na dobrovolné bázi a zúčastnilo se ho 18 členských států Evropské unie.¹ Evropské komisi bylo předloženo celkem 36 nominací, které byly posuzovány s ohledem na jejich roli v evropské historii a na činnosti, které rozvíjejí a které upozorňují na jejich evropský rozměr. Po sérii debat vydal nezávislý panel expertů, odpovědný za posouzení žádostí na základě stanovených kritérií, v polovině prosince 2014 svou zprávu.²

■ Poznámky

1 Belgie, Bulharsko, Česká republika, Německo, Řecko, Španělsko, Francie, Itálie, Kypr, Lotyšsko, Litva, Maďarsko, Malta, Polsko, Portugalsko, Rumunsko, Slovinsko a Slovensko.

2 http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/actions/heritage-label/index_en.htm [cit. 22. dubna 2015].